

Designing and Explaining the Model of Reflective Teacher Training Practicum Curriculum in Farhangian University

Abdolreza Arabzadeh^{1*}, Seyed Rasol Hosseini², Masome Oladian³

- 1. Ph.D. Student in Educational Administration, Department of Educational Sciences, Damavand Branch, Islamic Azad University, Damavand, Iran*
- 2. Associate Professor, Department of Educational Administration, Farhangian University, Tehran, Iran*
- 3. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, Damavand Branch, Islamic Azad University, Damavand, Iran*

(Received: March 6, 2021; Accepted: May 29, 2021)

Abstract

Educating reflective teachers is one of the basic missions of Farhangian University. This can only be achieved through practicum, which are in fact teacher training. In this regard the curriculum as an effective tool for these courses is more effective. Considering this importance, the present study has designed and explained the model of the practicum curriculum for teacher training in Farhangian University. The present study is qualitative and in terms of purpose, it is applied research. The statistical population of this research consists of experts, planners and policy makers of Farhangian University. Purposeful sampling method (desirable cases) was used to interview experts in Farhangian University. In this regard, theoretically saturated data were obtained by semi-structured interviews with 14 people. Findings showed that the practicum curriculum pattern of reflective teacher training is developed in the form of four elements: purpose, content, method and evaluation in the form of feedback. In general, the practicum curriculum pattern based on the training of reflective teachers in Farhangian University is a holistic and comprehensive approach and the reflective training of teachers is a priority of this model.

Keywords: Curriculum, Farhangian University, Practicum, Reflective teachers.

---

* Corresponding Author, Email: arabzadeh1352@gmail.com

طراحی و تبیین الگوی برنامه درسی کارورزی تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان

عبدالرضا عربزاده^{۱*}، سیدرسول حسینی^۲، معصومه اولادیان^۳

۱. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، واحد دماوند، دانشگاه آزاد اسلامی، دماوند، ایران

۲. دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

۳. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، واحد دماوند، دانشگاه آزاد اسلامی، دماوند، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۱۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۸)

چکیده

پرورش معلمان فکور، از رسالت اساسی دانشگاه فرهنگیان محسوب می‌شود. تحقق این مهم، تنها از طریق دوره‌های کارورزی که در حقیقت تمرین معلمی است، حاصل می‌شود. در این راستا، برنامه درسی به عنوان ابزار کارآمد برای این دوره‌ها در اثربخشی بیشتر مورد توجه است. با ملاحظه این اهمیت، پژوهش حاضر به طراحی و تبیین الگوی برنامه درسی کارورزی تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان پرداخته است. پژوهش حاضر، کیفی و از نظر هدف، از نوع پژوهش‌های کاربردی است. جامعه آماری این پژوهش را متخصصان، برنامه‌ریزان و سیاستگذاران دانشگاه فرهنگیان ایران تشکیل می‌دهند. برای مصاحبه با صاحب‌نظران در حوزه دانشگاه فرهنگیان از روش نمونه‌گیری هدفمند (موارد مطلوب) استفاده شد. در این راستا، به طور هدفمند با مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۱۴ نفر، اشباع نظری در داده‌ها حاصل شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که الگوی برنامه درسی کارورزی تربیت معلم فکور در قالب چهار عنصر هدف، محتوا، روش و ارزشیابی به صورت بازخوردی تدوین می‌شود. در مجموع، الگوی برنامه درسی کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان، رویکردی کل‌گرا و همه‌جانبه‌نگر بوده و تربیت فکورانه دانشجومعلم در اولویت این الگو دارد.

واژگان کلیدی: برنامه درسی، دانشگاه فرهنگیان، کارورزی، معلمان فکور.

مقدمه

مهمترین کنشگر فعال در آموزش و پرورش، معلم بوده و موفقیت سیستم را تا حد زیادی به او نسبت می‌دهند (میسو و پانهوار^۱، ۲۰۱۳، ص ۱۲۶؛ بالیر و ازکان^۲، ۲۰۱۴، ص ۱۰۸). مهرمحمدی (۱۳۹۴، ص ۳۱) معلم را بازنمای تمام و کمال کیفیت‌های مطلوب هر نظام آموزشی دانسته است. نقش معلم به عنوان عاملی تعیین‌کننده معنادار در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تأیید شده است (هانوشیک^۳، ۲۰۱۱، ص ۴۶۹). با احتساب جایگاه والایی که معلم دارد، بدیهی است آموزش و تربیت وی نیز از اهمیت بسیاری برخوردار است (خروشی، ۱۳۹۵، ص ۴۸).

کسب شایستگی‌های حرفه‌ای دانشجومعلم، بر اساس اهداف عملیاتی سند تحول بنیادین، ضروری اعلام شده است. از آنجا که بخش اعظم شایستگی‌های حرفه‌ای در تجارب آموزشی، در حین عمل آموزش و یادگیری به دست می‌آید، بنابراین، فراهم کردن بستری که امکان رسیدن به حداکثر شایستگی‌های یادشده ایجاد شود از اولویت‌های اصلاح برنامه آموزشی و درسی تربیت معلم در دانشگاه فرهنگیان است (الماسی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۸). این امر در قالب طراحی برنامه‌های کارورزی در دانشگاه فرهنگیان امکان‌پذیر شده است. برنامه کارورزی، فرصت به تجربه گذاشتن آموخته‌ها و گفت‌وگو برای تعدیل، تعمیق تجربیات و توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای را فراهم می‌کند (هاتی^۴، ۲۰۱۲).

در ایران با احیای تربیت معلم پس از تأسیس دانشگاه فرهنگیان در سال ۱۳۹۲، برنامه کارورزی با بازنگری اساسی همراه شد. سیاستگذاران و برنامه‌ریزان این دانشگاه، «تربیت معلم فکور» را سرلوحه برنامه‌های خود به ویژه کارورزی قرار دادند. کارورزی فکورانه یا تأملی، در پی تسلط دانشجومعلم، به تعدادی محدود از تکنیک‌های خاص از طریق تمرین و تکرار یا تقلید و شبیه‌شدن دانشجومعلم به معلمان باتجربه نیست، بلکه در پی آن است که دانشجومعلم ضمن گردآوری تجارب خود به تأمل و تفکر بپردازند و با آگاهی انتقادی نسبت به این تجارب، به آفرینش الگوهای

-
1. Messo & Panehwar
  2. Balyer & Ozcan
  3. Hanushek
  4. Hattie

ذهنی و طرحواره ای پردازند که به آنان در اتخاذ تصمیم‌هایی اثربخش و ارزیابی نتایج حاصل از تصمیمات کمک کند (دستورالعمل برنامه و سرفصل کارورزی دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۳). در دانشگاه فرهنگیان در درس کارورزی، با تأکید بر مشاهده تأملی، روایت‌نگاری، واکاوی تجربیات به عنوان عناصر سازنده و شکل‌دهنده عمل فکورانه و نیز ابزارهای سه‌گانه اقدام‌پژوهی، درس‌پژوهی و پژوهش روایتی به عنوان روش‌های مورد تأکید در برنامه تربیت معلم فکور این هدف دنبال می‌شود (منتظری و غلامی، ۱۳۹۵، ص ۲۰).

مشکلات عمده برنامه کارورزی جدید دانشجویان معلمان دانشگاه فرهنگیان حول سه محور ضعف‌های دانشی، نگرشی و مهارتی دبیران و مدیران مدرسه‌ها در تصمیم‌های برنامه‌دستی شکل گرفته است (کرامتی و احمدآبادی، ۱۳۹۶، ص ۱۱۰). مشکلات مربوط به کمبود زمان مناسب نیز از مهمترین موانع و مشکلات در سر راه اجرای مطلوب برنامه‌های کارورزی دانسته شده است (حداد و خروشی، ۱۳۹۵، ص ۵). برنامه درسی کارورزی دانشگاه فرهنگیان از ضعف‌های چشمگیری برخوردار است و نیازمند این است که از وضعیت سنتی خود خارج شده و با مقتضیات معلمی در آموزش و پرورش امروزی انطباق یابد. برنامه درسی کارورزی نیازمند اصلاحات جدی و اساسی در راستای پرورش تفکر تأملی در حین فعالیت کارورزی است (بشارت و رماهی^۱، ۲۰۱۶). از سوی دیگر، فاصله بین تدوین و اجرای برنامه درسی کارورزی معلم فکور به عنوان مسأله بااهمیت در دانشگاه فرهنگیان مطرح است. به این منظور، باید علاوه بر مشخص کردن اهداف و محتوا، به روشن کردن روش و نوع ارزشیابی درس کارورزی نیز پرداخته و تغییرات بنیادین در آن انجام گیرد. وضوح و شفافیت در هر یک از این عناصر، به شناسایی موانع تحقق کارورزی مبتنی بر معلم فکور و رفع آن کمک می‌کند. این امر در دستور کار پژوهش حاضر قرار دارد.

با اتخاذ رویکردی نوین در سرفصل درس کارورزی، می‌توان به تغییرات اساسی در مدل‌های ذهنی معلمان و تسلط فرد به دانش و مهارت‌های حرفه‌ای، فرهنگ یادگیری مداوم، پرسشگری، بهره‌گیری از تکنولوژی‌های نوین در آموزش و پرورش چه سخت‌افزاری و چه نرم‌افزاری گام‌های محکمی برداشت. با توجه به این اهمیت، در پژوهش حاضر به تدوین و تبیین الگوی برنامه درسی

کارورزی تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان به منظور ارتقای صلاحیت حرفه‌ای دانشجومعلمیان پرداخته شده است.

پیشینه پژوهش

در این بخش، مهمترین پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه موضوع تحقیق ارائه شده است. نامداری پیمان و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان «شناسایی مؤلفه‌ها و عناصر اثرگذار بر تضمین کیفیت آماده‌سازی دانشجومعلمیان در دانشگاه فرهنگیان» نشان دادند، مؤلفه‌های اثرگذار در تضمین کیفیت آماده‌سازی دانشجومعلمیان دربرگیرنده کارورزی، برنامه درسی، برنامه غیر درسی، اعضای هیئت علمی، معلمان راهنمای کارورزی، مدیران، مربیگری و الگوی نقش، فرایند یاددهی-یادگیری، هدفگذاری، فرهنگ سازمانی، تمرکززدایی، سنجش و گزینش ورودی، نومعلمی، آینده‌پژوهی و فراکنشگری و نظام ارزیابی می‌شود. در پژوهشی دیگر در این راستا، علی‌محمدی و همکاران (۱۳۹۸) به توانمندسازی حرفه‌ای معلمان در چشم‌انداز آینده و ارائه مدل پرداخته‌اند. بر اساس نتایج، مدل استخراجی شامل ابعاد توانمندسازی حرفه‌ای معلمان در چشم‌انداز آینده بود. این ابعاد شامل محتوای برنامه درسی و آموزشی، سواد دیجیتالی، اخلاق و بصیرت دینی، بهسازی کارورزی، ساختار سازمانی، توسعه دانش و مهارت‌های حرفه‌ای معلم بود.

کرمی، سراجی و معروفی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «برنامه درسی روایت‌پژوهی و توسعه حرفه‌ای دانشجومعلمیان دانشگاه فرهنگیان»، به این نتیجه رسیدند که ملاک‌های توسعه حرفه‌ای معلم امروز نسبت به گذشته تغییر کرده است. در رویکردهای جدید، توسعه حرفه‌ای معلم مبتنی بر عملی فکورانه است و دانشجومعلمیان با درگیر شدن در پژوهش روایی به توسعه حرفه‌ای دست می‌یابند. در پژوهشی دیگر، جمشیدی توانا و امام جمعه (۱۳۹۵) به بررسی تأثیر کارورزی فکورانه در برنامه درسی تربیت معلم بر رشد شایستگی‌های حرفه‌ای دانشجومعلمیان پرداختند. تحقیق آن‌ها نشان داد در توسعه شایستگی‌های دانشجومعلمیان، حضور و عمل و بازاندیشی بر عمل توسط دانشجومعلمیان در کلاس درس، تعامل مدرسه و دانشگاه، حمایت استاد کارورزی و معلم راهنما، اهداف مشترک و هماهنگ مدرسه و دانشگاه، مسأله‌یابی، سمینار، کارگاه و پژوهش روایتی مؤثر است.

ماینز، موتونن و شارپ^۱ (۲۰۱۵) در پژوهشی به بررسی تطبیقی تجارب کارآموزی حرفه‌ای داوطلبان معلمی در دو مدل برنامه‌ای پرداختند. نتایج این پژوهش بیان می‌کند داوطلبان معلمی از موضوعات برنامه‌داری پیش از خدمت معلمی که تا سطح حرفه‌ای گنجانده شده، از کمیت و کیفیت شغل، احساس واقعی را کسب می‌کنند.

در پژوهشی دیگر، ویسیانا و مایورگا- وگاتو^۲ (۲۰۱۳) به بررسی اثر کارآموزی در معلمان قبل از خدمت، در برنامه تربیت بدنی پرداختند و نشان دادند کارآموزی معلم را از مشکلات و مسائل در زمینه نظریه هماهنگی و عمل آگاه می‌کند، در نتیجه، باعث تغییرات مهم مربوط به آموزش‌های تربیت‌بدنی می‌شود.

هانتلی^۳ (۲۰۰۸) در نتایج یافته‌های پژوهش خود که با هدف معرفی شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان در دوره تربیت حرفه‌ای، انجام شده است، این شایستگی‌ها را در سه حوزه دانش حرفه‌ای، عمل حرفه‌ای و تعهد حرفه‌ای تقسیم‌بندی کرده است. دانش حرفه‌ای شامل دانش مربوط به محتوا، شناخت دانش آموز و آگاهی از تدریس و عمل یادگیری است. عمل حرفه‌ای از طراحی یادگیری، ایجاد محیط یادگیری و سنجش و ارزشیابی تشکیل شده است. تعهد حرفه‌ای نیز در برگیرنده یادگیری حرفه‌ای، مشارکت، رهبری، ارزش‌ها و ارتباطات و اخلاقیات است.

نتایج اغلب پژوهش‌های انجام‌گرفته در حوزه آماده‌سازی دانشجو معلمان، حاکی از ضعف این دوره‌ها و برنامه‌های ارائه‌شده از سوی آن‌ها در آماده‌کردن معلمان برای حرفه خود دارد (بشارت و رماهی، ۲۰۱۶؛ توندرا^۴ و همکاران، ۲۰۱۶؛ سوزان^۵، ۲۰۱۵). با توجه به آنچه گفته شد و با در نظر گرفتن اهمیتی که برنامه‌داری در وهله‌های کارورزی در دانشگاه فرهنگیان در پرورش معلمان فکور می‌تواند ایفا کند، پژوهش حاضر در تلاش است که به طراحی و تبیین الگوی برنامه‌داری کارورزی تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان بپردازد. در این راستا، پاسخگویی به پرسش‌های زیر در دستور کار قرار گرفته است:

1. Maynes, Mottonen & Sharpe
2. Viciania & Mayorga-Vegato
3. Huntly
4. Tondeura
5. Suzanne

۱. اهداف برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان چیست؟
۲. محتوای برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان چیست؟
۳. راهبردهای یاددهی- یادگیری در نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان چیست؟
۴. روش‌های ارزشیابی در برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان چیست؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر کیفی و از نوع پدیدارشناسی است. جامعه آماری پژوهش را متخصصان، مدرسان خبره کارورزی، برنامه‌ریزان و سیاستگذاران دانشگاه فرهنگیان ایران تشکیل داده‌اند. این افراد از سوابق مدیریتی و اجرایی و از تألیف‌های شایان توجه در حوزه تربیت معلم و دانشگاه فرهنگیان برخوردار بودند. برای مصاحبه با صاحب‌نظران در حوزه دانشگاه فرهنگیان از روش نمونه‌گیری هدفمند (موارد مطلوب) استفاده شد. در این راستا، به طور هدفمند با مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۱۴ نفر، اشباع نظری در داده‌ها حاصل شد. این افراد اطلاعاتی ارزشمند در زمینه موضوع پژوهش داشته و اغلب دارای سوابق ارزشمند راهنمایی دانشجویان در درس کارورزی، پست‌های مدیریتی، سیاستگذاری، و تألیف‌های شایان توجه در حوزه یادشده بوده‌اند. روایی محتوایی ابزار مصاحبه از طریق شش نفر از متخصصان حوزه تربیت معلم و دانشگاه فرهنگیان مورد بررسی قرار گرفت. در این راستا، ابتدا نسخه اولیه مصاحبه برای آن‌ها ارسال شد. سپس، اصلاحات لازم و پیشنهادی از سوی این خبرگان، اعمال شده و مجدداً نسخه اصلاح‌شده برای آن‌ها ارسال و مورد تأیید آن‌ها قرار گرفت. پایایی ابزار مصاحبه، با استفاده از روش پایایی بین کدگذاران بررسی و تأیید شد. در این راستا، متن مصاحبه‌ها در اختیار همیار محقق قرار گرفت و میزان توافق در کدگذاری در بین همیار و محقق که هر دو به طور جداگانه به تحلیل مصاحبه‌ها پرداخته بودند، بررسی و تأیید شد. در پژوهش حاضر، از روش تحلیل محتوای کیفی و کدگذاری و مقوله‌بندی به منظور تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها استفاده شد. به منظور انجام عملیات یادشده، از نرم‌افزار MaxQDA11 برای مقوله‌بندی و کدگذاری استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

در این بخش، ابتدا پرسش‌های پژوهش مطرح شده، سپس، یافته‌های مربوط به آن ارائه شده است:
 ✓ پرسش اول: اهداف برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان

چیست؟

پس از پیاده‌سازی متن ۱۴ مصاحبه، به منظور شناسایی اهداف برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان، متن مصاحبه‌ها چندین بار کند و کاو شد و جملات معنادار در تک‌تک مصاحبه‌ها مشخص شد و ۸۷ گزاره (کد) استخراج شد. پس از انجام دادن تحلیل محتوا بر روی گزاره‌های به دست آمده، در مرحله دوم ۶۹ و در مرحله سوم، ۵۲ گزاره حاصل شد و بر این اساس مقوله‌های اصلی تعیین شد و در نهایت، ۴ محور یا مقوله اصلی طبقه‌بندی و استخراج شد. ادامه، مقوله‌های استخراج شده به همراه نمونه‌ای از مهم‌ترین کدها و روایت‌های مصاحبه‌شوندگان برای هر مقوله ارائه شده است (جدول ۱).

جدول ۱. مهم‌ترین مقوله‌های اظهارشده در زمینه شناسایی اهداف برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه

فرهنگیان توسط مصاحبه‌شوندگان

ردیف	مقوله‌ها	نمونه‌ای از مهمترین کدها	فراوانی پاسخ‌دهندگان	درصد
۱	تدریس همراه با تفکر و پژوهش	تربیت دانشجو معلمان با تفکر انتقادی	۱۳	۹۳
		تأمل بر فعالیت حرفه‌ای		
		ارائه تدریس مبتنی بر سازنده‌گرایی		
		شناسایی و ارائه راه حل برای مسائل خاص		
		مهارت خود تنظیمی		
۲	تلفیق دانایی و توانایی در تدریس	دانشجویانی برخوردار از تسلط بر محتوا به همراه مهارت در ارائه درس	۱۱	۷۸
		سواد تدریس		
		دانش نظری در تلفیق با تجربه‌آموزی		
۳	تجربه عملی در تدریس	تأمل بر کنش عملی مبتنی بر تربیت و تجربه	۱۰	۷۱
		مهارت یابی در تحلیل موقعیت آموزشی		
		شکل‌گیری باور معلمی کردن نه معلم شدن		

ردیف	مقوله‌ها	نمونه‌ای از مهمترین کدها	فراوانی پاسخ‌دهندگان	درصد
۴	روزآمدکردن تدریس	به‌روزرسانی داشته‌های حرفه‌ای دانشجومعلم	۹	۶۴
		آموزش‌های لازم به معلمان در استفاده از فناوری روز دنیا		
		تصمیم‌گیری و عمل متناسب با شرایط مکان و زمان در تدریس		
		جهانی‌شدن و اندیشه جهانی داشتن		

۱. تدریس همراه با تفکر و پژوهش

تدریس همراه با تفکر و پژوهش، توسط ۱۳ نفر (۹۳ درصد) از مصاحبه‌شوندگان به عنوان اهداف نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان مورد توجه و تأکید قرار گرفت. به زعم مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۴، ۸ و ۱۱، تربیت دانشجویان با تفکر انتقادی به عنوان هدف اساسی نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان است.

مصاحبه‌شونده شماره ۷ معتقد بود هدف در برنامه درسی کارورزی، تربیت معلمانی است که بر فعالیت حرفه‌ای خود تأمل داشته باشند. همچنین، مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ در این زمینه به مهارت‌یابی در ارائه تدریس مبتنی بر ساختن‌گرایی اشاره داشت.

مهارت‌یابی در شناسایی و ارائه راه حل برای مسائل خاص، موضوع دیگری بود که توسط مصاحبه‌شوندگان شماره ۱، ۵ و ۱۳ بیان شد. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۱۳ اظهار داشت:

«تمرکز بر تفکر و فرایند چگونگی تکنیک‌های دریافت درونداد و سپس، پردازش آن و تولید بهترین برونادهای آموزشی و تربیتی در قالب توسعه دو مهارت خودتنظیمی شناختی و مهارت‌های فراشناختی شکل می‌گیرد که هر دو از جنبه‌های مهم کارورزی جهت تربیت حرفه‌ای معلم کارآمد و اثربخش است.»

۲. تلفیق دانایی و توانایی در تدریس

۱۱ نفر (۷۸ درصد) از مصاحبه‌شوندگان، تلفیق دانایی و توانایی در تدریس را به عنوان هدف کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان بیان کردند. از نظر مصاحبه‌شوندگان شماره‌های

۴، ۷ و ۱۲ هدف اساسی از این نوع کارورزی، پرورش دانشجویانی برخوردار از تسلط بر محتوا به همراه مهارت در ارائه درس است. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۷ اظهار داشت:

«تسلط معلم در دانش موضوعی یک چیز است و مهارت وی در ارائه مطلوب این دانش به فراگیران یک چیز دیگر است. معلم خوب می‌بایست از هر دو مورد دانش در زمینه موضوع و محتوا و همچنین سواد تدریس و مجموعه مهارت‌های مربوط به آن آگاه بوده و قادر به اجرای مطلوب آن‌ها در کلاس درس باشد. کارورزی مبتنی بر معلم فکور، به پوشش همه اینها می‌پردازد».

مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ نیز باور داشت که معلمان جوان در فرایند کارورزی با معلمان باتجربه تعامل پیدا می‌کنند و این امر سبب می‌شود معلمان جوان که از دانش به روزتری برخوردارند از این تجارب زیسته خود با معلمان باتجربه و البته با روحیه تأملی بهره گرفته و به کسب مهارت کلاس‌داری با رویکرد تأملی بپردازند. به نظر وی، اصولاً این معلمان باتجربه باید هوشمندانه و به نحوی انتخاب شوند که نقش منتورینگ را ایفا کنند.

به اعتقاد مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ نیز، معلمان اگر بتوانند برای آنچه که آموخته‌اند و به آن‌ها آموزش داده شده است، دلیل و معنایی در محیط واقعی آموزشی و تربیتی بیابند، یادگیری بسیار راحت‌تر صورت می‌گیرد. او همچنین، باور داشت هدف اصلی نظام کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، پیدا کردن دلیل و معنای مفاهیم در محیط واقعی آموزش و تربیت یعنی مدرسه از طریق تأمل است.

۳. تجربه عملی در تدریس

تجربه عملی در تدریس، توسط ۱۰ نفر (۷۱ درصد) از مصاحبه‌شوندگان به عنوان هدف نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان مورد توجه و تأکید قرار گرفت. از جمله اهداف کلان ترسیم‌شده کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، مجهز شدن دانشجویان به کنش عملی مبتنی بر تربیت و تجربه، تأمل بر روی این کنش و همچنین، توسعه این کنش عملی است (مصاحبه‌شونده شماره‌های ۴ و ۱۲).

از نظر مصاحبه‌شونده شماره ۶، کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، سبب می‌شود که دانشجومعلمان مهارت لازم را در طراحی واحد یادگیری کسب کنند. مصاحبه‌شونده شماره ۹ نیز به مهارت یابی در تحلیل موقعیت آموزشی در دانشجومعلمان به عنوان هدف کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور اشاره کرد.

شکل‌گیری باوری در معلمان در زمینه معلمی کردن نه معلم شدن (مصاحبه‌شونده شماره ۳) و تربیت دانشجومعلمانی واقف به اجتهادی‌بودن حرفه معلمی (مصاحبه‌شونده شماره ۷) از جمله موارد دیگری بود که به عنوان هدف کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان ارائه شد.

۴. روزآمدکردن تدریس

روزآمدکردن تدریس، توسط ۹ نفر (۶۴ درصد) از مصاحبه‌شوندگان به عنوان هدف نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان مورد توجه و تأکید قرار گرفت. در این زمینه مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۱ و ۸، بر به‌روزرسانی داشته‌های حرفه‌ای دانشجومعلمان اعتقاد داشتند. به زعم مصاحبه‌شونده شماره ۵، در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، باید آموزش‌های لازم به معلمان در استفاده از فناوری روز دنیا داده شود و این نوع کارورزی باید زمینه و بستر را برای این مهارت مهیا کند.

از دیدگاه مصاحبه‌شونده شماره ۲، کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، باید به گونه‌ای باشد که به واسطه آن، دانشجومعلمان یاد بگیرند متناسب با شرایط مکان و زمان در نحوه تدریس خود عمل کرده، و تصمیم‌گیری کنند. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۱۳ باور داشت در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، جهانی‌شدن و اندیشه جهانی داشتن باید به عنوان هدف مورد توجه قرار داشته باشد و این امر در دانشجومعلمان نهادینه شود.

✓ پرسش دوم: محتوای برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان چیست؟

پس از پیاده‌سازی متن ۱۴ مصاحبه، به منظور شناسایی محتوای برنامه درسی کارورزی مبتنی بر

معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان، متن مصاحبه‌ها چندین بار کند و کاو شد و جملات معنادار در تک تک مصاحبه‌ها مشخص شد و ۷۱ گزاره (کد استخراج شد. پس از انجام تحلیل محتوا بر روی گزاره‌های به دست آمده، در مرحله دوم ۵۹ و در مرحله سوم ۳۷ گزاره حاصل شد و بر این اساس مقوله‌های اصلی تعیین شد و در نهایت، ۳ محور یا مقوله اصلی طبقه‌بندی و استخراج شد. در ادامه، مقوله‌های استخراج شده به همراه نمونه‌ای از مهم‌ترین کدها و روایت‌های مصاحبه‌شوندگان برای هر مقوله ارائه شده است (جدول ۲).

جدول ۲. مهم‌ترین مقوله‌های اظهارشده در زمینه شناسایی محتوای برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان توسط مصاحبه‌شوندگان

ردیف	مقوله‌ها	نمونه‌ای از مهم‌ترین کدها	فراوانی پاسخ‌دهندگان	درصد
۱	اشاعه پژوهش و روحیه پژوهشگری در دانشجوی معلمان	لزوم مشاهده تأملی در تدریس تحلیل موقعیت و مسأله‌یابی کنش پژوهی حرفه‌ای تبدیل دانشجو معلمان به معلم پژوهنده مهارت‌ها و روش و فنون مشاهده تأملی اقدام پژوهی درس پژوهی روایت پژوهی	۱۴	۱۰۰
۲	تغییر نگرش دانشجو معلمان در جهت خودتنظیمی در آموزش	یادگیری مستقل یادگیری نحوه یادگیری یادگیری مادام‌العمر	۱۲	۸۶
۳	تأمل بر تجربه‌های پیشین و یادگیری از آنها	توالی تجارب کارورزی تأکید بر تجارب زیسته دانشجو معلمان بازخورد تجارب حاصل از کارورزی گذشته اندیشیدن در عملکرد حرفه‌ای خود توان بومی‌سازی دانش معلمی در نتیجه تجارب گذشته جرأت و جسارت انجام اقدامات جدید در نتیجه تجارب پیشین	۱۰	۷۱

۵. اشاعه پژوهش و روحیه پژوهشگری در دانشجومعلم

تمامی مصاحبه‌شوندگان (۱۴ نفر)، اشاعه پژوهش و روحیه پژوهشگری در دانشجومعلم را به عنوان محتوای کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور دانسته‌اند. برای نمونه، مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۳، ۷ و ۱۲ بر لزوم مشاهده تأملی در تدریس و تحلیل موقعیت و مسأله‌یابی تأکید داشته و آن را به عنوان محتوای کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور اساسی دانسته‌اند.

به زعم مصاحبه‌شونده شماره ۴، کنش پژوهی حرفه‌ای با تأکید بر طراحی و تدریس مستقل مبتنی بر ساخت‌گرایی باید در قالب محتوا در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور آموزش داده شود. مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ نیز به کنش پژوهی تأکید داشته و آن را از اجزای اساسی کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان دانسته است.

در راستای ارتقای روحیه پژوهشگری در دانشجومعلم، مصاحبه‌شونده شماره ۵ اظهار داشت:

«محتوای درس کارورزی مبتنی بر معلم فکور کمک به تبدیل دانشجومعلم به معلم پژوهنده است و برای تبدیل شدن به معلم پژوهشگر باید مهارت‌ها و روش و فنون مشاهده تأملی کسب کنند و موقعیت‌های آموزشی و تربیتی در کلاس درس را مورد پژوهش قرار دهند یعنی مسأله کلاس درس و مدرسه را مورد مطالعه قرار دهند و با شیوه‌های پژوهش عملی (اقدام پژوهی، درس پژوهی و روایت پژوهی) به جست‌وجوی راه حل برای این مسائل و کاربرد و بازخورد فوری این راه حل‌ها بپردازند و با این کار به بهبود مسائل مدرسه و کلاس درس کمک کنند».

درس پژوهی (مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۲، ۸، ۱۱ و ۱۳) و طراحی خرده فعالیت یاددهی-یادگیری برای مسأله شناسایی شده و اجرا و ارزشیابی (مصاحبه‌شونده شماره ۹) از جمله موارد دیگری بود که در زمینه محتوای کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور مورد توجه مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت.

۶. تغییر نگرش دانشجومعلم در جهت خودتنظیمی در آموزش

۱۲ نفر (۸۶ درصد) از مصاحبه‌شوندگان، تغییر نگرش دانشجومعلم در جهت خودتنظیمی در

آموزش را به عنوان محتوای کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان بیان کردند. برای نمونه، مصاحبه‌شونده شماره ۶ باور داشت:

«یکی از نکات کلیدی در فرایند تربیت معلم، این است که به دانشجومعلم‌ان آموزش دهیم که یادگیری مستقل و یادگیری نحوه یادگیری را بیاموزند و به فراگیران خود نیز آموزش دهند. این امر بیش از آنکه در قالب دانش سازمان‌یافته در متون و به صورت نظری به دانشجومعلم‌ان آموزش داده شود، لازم است به صورت عملیاتی و در قالب دوره‌های کارورزی به آن‌ها آموزش داده شود. بنابراین، آن نوع کارورزی که می‌تواند این امر را امکان‌پذیر نماید، می‌بایست رویکردی تأملی و فکورانه داشته باشد».

مصاحبه‌شونده شماره ۱، نیز معتقد بود یادگیری مستقل و یادگیری نحوه یادگیری از پایه‌های خودتنظیمی و در نتیجه خودرهبری در آموزش هستند که باید در قالب دوره‌های کارورزی به دانشجومعلم‌ان آموزش داده شود.

به زعم مصاحبه‌شونده شماره ۱۴، به منظور ایجاد یادگیری مادام‌العمر و اینکه دانشجومعلم‌ان همواره در حال یادگیری و بازآموزی باشند و از نتایج تحقیقات مختلف و دانش روز دنیا مطلع باشند، باید در قالب محتوای کارورزی، این موضوعات را به آن‌ها آموزش داد.

۷. تأمل بر تجربه‌های پیشین و یادگیری از آن‌ها

۱۰ نفر (۷۱ درصد) از مصاحبه‌شوندگان، تأمل بر تجربه‌های پیشین و یادگیری از آن‌ها را به عنوان محتوای کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان مورد توجه و تأکید قرار دادند. برای نمونه، مصاحبه‌شونده شماره ۶ اظهار داشت:

«کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، می‌بایست به صورت یک زنجیره باشد و در یک شکل متوالی انجام گیرد و تجارب حاصل از کارورزی گذشته به عنوان بازخورد برای کارورزی بعدی مورد توجه قرار داشته باشد. اگر چنین باشد، دانشجومعلم‌ان از تجارب حاصل از کارورزی‌های پیشین بهره‌مند شده و توانایی تأمل بر آن‌ها را که هدف اساسی این نوع کارورزی است، کسب می‌نمایند. این تأمل بر تجارب پیشین به بهبود عملکرد آن‌ها می‌انجامد».

به زعم مصاحبه‌شونده شماره ۷ نیز تجارب کارورزی باید به گونه‌ای باشد که به فرد امکان بازخورد و قدرت اندیشیدن در عملکرد حرفه‌ای خود را بدهد. از نظر مصاحبه‌شونده شماره ۸، تأمل بر تجارب گذشته حاصل از کارورزی و تأمل بر آن‌ها، به توان بومی‌سازی دانش معلمی در دانشجو معلم کمک خواهد کرد.

به زعم مصاحبه‌شونده شماره ۱۱، تجارب زیسته دانشجو معلمان، و تفکر در تجارب گذشته و بازخورد گرفتن از آن‌ها و اصلاح عملکرد، به دانشجو معلمان جرأت و جسارت انجام اقدامات جدید را عطا می‌کند.

✓ پرسش سوم: راهبردهای یاددهی - یادگیری در نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان چیست؟

پس از پیاده‌سازی متن ۱۴ مصاحبه، به منظور شناسایی راهبردهای یاددهی - یادگیری در نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان، متن مصاحبه‌ها چندین بار بررسی شد و جملات معنادار در تک تک مصاحبه‌ها مشخص شد و ۸۱ گزاره (کد) استخراج شد. پس از انجام تحلیل محتوا بر روی گزاره‌های به دست آمده، در مرحله دوم ۶۶ و در مرحله سوم ۴۲ گزاره حاصل شد و بر این اساس مقوله‌های اصلی تعیین شد و در نهایت، ۵ محور یا مقوله اصلی طبقه‌بندی و استخراج شد. در ادامه، مقوله‌های استخراج شده به همراه نمونه‌ای از مهم‌ترین کدها و روایت‌های مصاحبه‌شوندگان برای هر مقوله ارائه شده است (جدول ۳).

جدول ۳. مهم‌ترین مقوله‌های اظهار شده در زمینه شناسایی راهبردهای یاددهی - یادگیری در نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان توسط مصاحبه‌شوندگان

ردیف	مقوله‌ها	نمونه‌ای از مهم‌ترین کدها	فراوانی پاسخ‌دهندگان	درصد
۱	بهره‌گیری از روش‌های تدریس تأملی	استفاده از روش‌های فراشناختی در تدریس	۱۴	۱۰۰
		سبک‌های یادگیری متنوع		
		کاوش و اکتشاف		
		درس پژوهی		
		بررسی منتقدانه		
		اقدام پژوهی		
		مشاهده تأملی		
پژوهش روایتی				

ردیف	مقوله‌ها	نمونه‌ای از مهم‌ترین کدها	فراوانی پاسخ‌دهندگان	درصد
۲	فراگیر محوری در تدریس	ساختن گرایبی در راهبرد یاددهی یادگیری	۱۳	۹۳
		دانشجومحور		
		معلم در نقش راهنما		
۳	ایفای نقش ارشادگری (منتورینگ)	مدرس در نقش هدایت‌گر	۱۳	۹۳
		تسهیم تجارب مدرس با فراگیر		
		مدرس مانند یک مربی و یک همراه		
۴	تأکید بر استفاده از روش‌های مشارکتی	دوره‌های تلفیقی یادگیری	۱۱	۷۸
		تجربه کارکردن با دیگران		
		هم‌افزایی تفکر		
		استفاده از الگوهای اجتماعی		
۵	اقتضایی عمل کردن در تدریس	بهره‌گیری از روش‌های متعدد	۱۰	۷۱
		تفکر در یافتن بهترین روش تدریس بنا بر موقعیت		
		بهره‌گیری از فناوری اطلاعات در تدریس در		
		موقعیت‌های مختلف		

۸. بهره‌گیری از روش‌های تدریس تأملی

همه مصاحبه‌شوندگان، بهره‌گیری از روش‌های تدریس تأملی را به عنوان راهبرد اساسی یاددهی یادگیری در جریان کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور مورد تأکید قرار دادند. برای نمونه مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۵، ۹ و ۱۳ به استفاده از روش‌های فراشناختی در تدریس تأکید کردند. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۱۳ اظهار داشت:

«با بهره‌گیری از روش‌های فراشناختی، دانشجومعلم یاد می‌گیرند که در تدریس خود از سبک‌های یادگیری متنوع بر اساس نحوه یادگیری فراگیران استفاده نمایند. زیرا در روش فراشناختی، هیچ راه حل از پیش تعیین شده و مشخصی وجود ندارد و تدریس در فرایندی که با تفکر همراه است، صورت می‌پذیرد. استفاده از راهبردهای فراشناختی سبب می‌شود که دانشجومعلم به کنترل بر شناخت خود نایل شوند که این امر به سازماندهی و تنظیم شناخت در راستای اثربخشی تدریس کمک می‌نماید».

مصاحبه‌شونده شماره ۸ نیز به کنش پژوهی در تدریس تأکید داشت. وی معتقد بود فراگیران

به جای اینکه اطلاعات را فقط از طریق اساتید و کتب درسی به دست آورند، باید از طریق کاوش و اکتشاف (تحقیق و بررسی)، کار مشترک گروهی و بررسی منتقدانه به آن دست یابند.

در راستای پژوهش در تدریس، مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ اظهار داشت:

«برنامه در دانشگاه فرهنگیان، با تأکید بر مشاهده تأملی، روایت‌نگاری و واکاوی تجربیات به عنوان عناصر سازنده و شکل‌دهنده عمل فکورانه؛ و نیز ابزارهای سه‌گانه اقدام‌پژوهی، درس‌پژوهی و پژوهش روایتی به عنوان روش‌های مورد تأکید در برنامه تربیت معلم فکور این هدف را تعقیب می‌نماید».

۹. فراگیرمحوری در تدریس

۱۳ نفر (۹۳ درصد) از مصاحبه‌شوندگان، فراگیرمحوری در تدریس را به عنوان راهبرد یاددهی-یادگیری مورد توجه قرار دادند. از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۶، ۸ و ۱۳، ساختن‌گرایی در راهبرد یاددهی-یادگیری در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور باید مورد تأکید ویژه باشد. در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۸ باور داشت که در ساختن‌گرایی، به واسطه اینکه دانشجومعلم خود به تولید دانش تدریس می‌پردازند، در فعالیت تدریس تأمل داشته، و فعالانه در خلق آن سهم دارند.

مصاحبه‌شونده شماره ۲ اعتقاد داشت:

«راهبردهای یادگیری در نظام کارورزی دانشجومحور است. در این دیدگاه هر جا که دانشجو تجربه کسب می‌کند فضای آموزشی محسوب می‌شود و مدرسه و کلاس درس مدرسه مؤثرترین فضای یادگیری برای دانشجومعلم است و فضای یادگیری فقط محدود به کلاس درس دانشگاه نیست. ابزار آموزش و یادگیری نیز فقط منحصر به کتاب درسی و منابع متنی نیست. این تنوع و گسترده‌بودن محیط آموزشی به افزایش دامنه تفکر دانشجو معلمان در فعالیت تدریس می‌شود».

همچنین، مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ نیز در این زمینه اظهار داشت:

«در نظام کارورزی هدف بر این است که معلم نقش راهنما را ایفا کند. پس راهبردهای یاددهی و یادگیری وی به جای معلم‌محور شدن باید به سمت

محور بودن نقش فراگیران با توجه به توانمندی‌های فراشناختی در کنار آموزش اهداف رفتاری و شناخت محتوا اهمیت یابد یعنی در نگرش نوین روش‌های تدریس، معلم نقش محوری و اساسی خود را در فرایند یادگیری مشارکتی با فراگیران به تعامل می‌گذارد.»

۱۰. ایفای نقش ارشادگری (منتورینگ)

۱۳ نفر (۹۳ درصد) از مصاحبه‌شوندگان، ایفای نقش منتورینگ در تدریس را به عنوان راهبرد یاددهی - یادگیری مورد توجه قرار دادند. از نظر مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۳، ۷ و ۱۲، استادان و معلمان راهنما در دانشگاه فرهنگیان، باید نقش ارشادگری را در دوره‌های کارورزی با رویکرد عمل فکورانه ایفا کنند.

در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۱۱ معتقد بود در دوره‌های مبتنی بر تفکر، مدرس در نقش هدایتی، به آموزش مهارت‌های لازم به فراگیران می‌پردازد و تجارب خود را با فراگیر به تسهیم می‌گذارد و این امر به ویژه در دوره‌های کارورزی با رویکرد فکورانه اهمیت بیشتری دارد. مصاحبه‌شونده شماره ۸ نیز معتقد بود که در کارورزی با رویکرد فکورانه، مدرس به مانند یک مربی و یک همراه، همواره در کنار فراگیر بوده و توصیه‌های لازم را در موقعیت‌های مختلف به او می‌کند.

به زعم مصاحبه‌شونده شماره ۱۰، در هر یک از دوره‌های کارورزی چهارگانه، نقش مدرس به عنوان راهنما و یک فرد باتجربه از اهمیت اساسی برخوردار است و رسالت وی در نقش یک مربی در تحقق اهداف هر یک از این کارورزی‌ها متفاوت است.

۱۱. تأکید بر استفاده از روش‌های مشارکتی

۱۱ نفر (۷۸ درصد) از مصاحبه‌شوندگان، تأکید بر استفاده از روش‌های مشارکتی در تدریس را به عنوان راهبرد یاددهی - یادگیری در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور مورد توجه قرار دادند. در این راستا، مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۳، ۸ و ۱۲ معتقد بودند در دوره‌های کارورزی با رویکرد

مبتنی بر تربیت معلم فکور، تأکید بر ارائه دوره‌های تلفیقی یادگیری است. برای نمونه، مصاحبه‌شونده شماره ۸ بیان کرد:

«راهبردهای یادگیری گونه‌ای است که دانشجو معلمان یاد می‌گیرند ببینند، مشکلات را شناسایی کنند و آن را حل کنند، کارکردن با دیگران را تجربه کنند و برای دست‌یافتن به راه‌های خلاق جست‌وجو کنند».

به زعم مصاحبه‌شونده شماره ۱۰، همکاری و تبادل آرا با یکدیگر در هم‌افزایی تفکر در دانشجو معلمان و ابداع روش‌های نوین تدریس کمک می‌کند. مصاحبه‌شونده شماره ۱ نیز به استفاده از الگوهای اجتماعی در رویکرد کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور اعتقاد داشت.

۱۱. اقتضایی عمل کردن در تدریس

اقتضایی عمل کردن در تدریس توسط ۱۰ نفر (۷۱ درصد) به عنوان راهبرد یاددهی - یادگیری در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور مورد توجه قرار گرفت. در این زمینه، مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۴، ۷، ۹ و ۱۴ به بهره‌گیری از روش‌های متعدد و نحوه بهره‌گیری از روش‌های مختلف در کارورزی با رویکرد تربیت معلم فکور تأکید داشت. برای نمونه، مصاحبه‌شونده شماره ۷ اظهار داشت:

«راهبردهای مستقیم، غیر مستقیم، در قالب ارائه شیوه مشاهده تأملی، به‌کارگیری راهبرد های شناختی در تحلیل موقعیت‌های واقعی، تحلیل نقادانه برای شناسایی و تبیین مسئله، پژوهش روایتی، سمینارهای گروهی و فردی ارائه می‌گردد».

تفکر در تدریس و یافتن بهترین روش‌های تدریس در خصوص موضوعات مختلف بنابر موقعیت‌های پیش‌آمده، و آموزش آن در جریان کارورزی به دانشجو معلمان، موضوع دیگری بود که توسط مصاحبه‌شونده شماره ۵ مطرح شد.

به باور مصاحبه‌شونده شماره ۴، با استفاده از فناوری اطلاعات در تدریس می‌توان در موقعیت‌های مختلف به کاربست روش‌های مختلف تدریس مبادرت کرد. وی همچنین، باور داشت که این فناوری‌ها با قابلیت‌هایی نظیر گیمیفیکیشن‌ها، شبیه‌سازی‌ها و واقعیت افزوده، امکان بهره‌گیری از انواع روش‌ها را برای موقعیت‌های مختلف فراهم می‌کنند.

✓ پرسش چهارم: روش‌های ارزشیابی در برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان چیست؟

پس از پیاده‌سازی متن ۱۴ مصاحبه، به منظور شناسایی روش‌های ارزشیابی در برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان، متن مصاحبه‌ها چندین بار بررسی شد و جملات معنادار در تک تک مصاحبه‌ها مشخص شد و ۷۴ گزاره (کد) استخراج شد. پس از انجام تحلیل محتوا بر روی گزاره‌های به دست آمده، در مرحله دوم ۵۹ و در مرحله سوم ۳۹ گزاره حاصل شد و بر این اساس مقوله‌های اصلی تعیین شد. در نهایت، ۴ محور یا مقوله اصلی طبقه‌بندی و استخراج شد. در ادامه، مقوله‌های استخراج شده به همراه نمونه‌ای از مهم‌ترین کدها و روایت‌های مصاحبه‌شوندگان برای هر مقوله ارائه شده است (جدول ۴).

جدول ۴. مهم‌ترین مقوله‌های اظهار ده در زمینه شناسایی روش‌های ارزشیابی در برنامه درسی کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان توسط مصاحبه‌شوندگان

ردیف	مقوله‌ها	نمونه‌ای از مهم‌ترین کدها	فراوانی پاسخ‌دهندگان	درصد
۱	خودارزیابی	تأمل بر عمل خویشتن در تدریس	۱۳	۹۳
		خودنظارتی		
		ارزیابی تفکر سطح بالا		
۲	ارزشیابی تکوینی	مستمر و در حین انجام کار	۱۱	۷۸
		بازخوردهای آنی		
		پیشرفت جریان تفکر		
۳	ارزشیابی عملکردی	عملکرد دانشجومعلم	۱۱	۷۸
		عمل فکورانه		
		فعالیت عملی		
۴	ارزشیابی مسأله‌محور	مسائل چالشی	۱۰	۷۱
		طی کردن مراحل تحقیق علمی		
		انتقال آموخته‌ها به موقعیت جدید و ناشناخته		

۱۲. خودارزیابی

۱۳ نفر (۹۳ درصد) از مصاحبه‌شوندگان، خودارزیابی را به عنوان روش ارزشیابی در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور مورد توجه قرار دادند. در این راستا، مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۳، ۷ و ۱۳ تأکید داشتند با توجه به اینکه در تدریس بر مبنای تربیت معلم فکور، تأمل بر عمل خویشتن در تدریس در اولویت قرار دارد، بنابراین خودارزیابی به منظور اصلاح و بهبود نیز به تبع در درجه اولویت بالایی قرار دارد.

به زعم مصاحبه‌شونده شماره ۱۰، خودتنظیمی که اساس خودارزیابی است تنها با تفکر و تأمل امکان‌پذیر می‌شود و این امر نیازمند آموزش به دانشجومعلم در قالب دوره‌های کارورزی است. مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ به اهمیت بهره‌مندی از خودارزیابی در دانشجومعلم اشاره داشته و اظهار کرد:

«با توجه به اینکه دوره‌های کارورزی بیشتر جنبه اصلاحی و بازخوردی داشته و اگر قرار است معلمانی فکور تربیت نماییم، حتماً بایستی در قالب دوره‌های کارورزی به ارائه آموزش‌هایی در زمینه خودارزیابی اقدام نماییم. بازخوردهایی که از طریق خودارزیابی صورت می‌پذیرد، مورد پذیرش دانشجومعلم واقع شده و آن‌ها را به ارزشیابی عمیق‌تر و ژرف‌نگرانه‌تر سوق می‌دهد.»

در راستای اهمیت خودارزیابی، مصاحبه‌شونده شماره ۴ به ارائه آموزش تفکر سطح بالا در معلمانی که به خودارزیابی می‌پردازند اشاره کرد. به اعتقاد وی، از طریق خواریابی، معلم از سطوح پایین و نازل تفکر گذشته و به ارزیابی از مراحل بالاتر تفکر می‌پردازد و این امر سبب ارائه آموزش‌های تفکر سطح بالا به فراگیران می‌شود.

۱۳. ارزشیابی تکوینی

۱۱ نفر (۷۸ درصد) از مصاحبه‌شوندگان، ارزشیابی تکوینی را به عنوان روش ارزشیابی در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور مورد توجه قرار دادند. به زعم مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۲، ۹، ۱۱ و ۱۴ در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، ارزشیابی باید به صورت مستمر و در حین انجام کار صورت گیرد. برای نمونه، مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ اظهار داشت:

«به نظرم بازخوردهای آنی که در ارزشیابی تکوینی حاصل می‌شود در بهبود و اصلاح عملکرد بسیار مؤثر واقع می‌گردد. حال اگر در کارورزی با رویکرد تربیت معلم فکور این نوع ارزشیابی صورت گیرد، در اصلاح جنبه‌های تأملی تدریس معلمان بسیار مهم و اساسی می‌افتد».

از نظر مصاحبه‌شونده شماره ۵، ارزشیابی تکوینی سبب پیشرفت جریان تفکر در دانشجومعلم می‌شود. به باور وی، دانشجومعلم در همراهی با اساتید راهنما، مرحله به مرحله از تفکر بر روی تدریس را به پیش برده و از هر مرحله بازخورد گرفته و به انجام اقدامات اصلاحی می‌پردازد.

۱۴. ارزشیابی عملکردی

ارزشیابی عملکردی توسط ۱۱ نفر (۷۸ درصد) از مصاحبه‌شوندگان به عنوان روش ارزشیابی در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور مورد توجه قرار گرفت. به زعم مصاحبه‌شوندگان شماره‌های ۲ و ۱۲، کارورزی در دانشگاه فرهنگیان، باید بر اساس عملکرد دانشجومعلم صورت گیرد. برای نمونه مصاحبه‌شونده شماره ۲ اظهار داشت:

«اصل مهم در کارورزی، فعالیت عملی است. در دانشگاه فرهنگیان، هدف از کارورزی، فعالیت‌های معلمان در تدریس است. بنابراین، اگر در دانشگاه فرهنگیان، کارورزی با هدف تربیت معلم فکور باشد، تدریس با شیوه تأملی باید در عمل مشخص و بارز باشد و ارزشیابی بر اساس عملکرد افراد صورت گیرد».

به زعم مصاحبه‌شونده شماره ۴، ارزشیابی در برنامه کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، باید بر اساس عمل فکورانه صورت گیرد. وی در این زمینه بیان کرد:

«عمل فکورانه، عمل بر اساس اندیشیدن و آگاهانه رفتار نمودن و رفتار برنامه‌ریزی شده است. در ارزشیابی عمل فکورانه در برنامه کارورزی، تمامی این موضوعات در بستر و زمینه موقعیت تدریس سنجیده و مورد ارزیابی قرار می‌گیرند».

۱۵. ارزشیابی مسأله‌محور

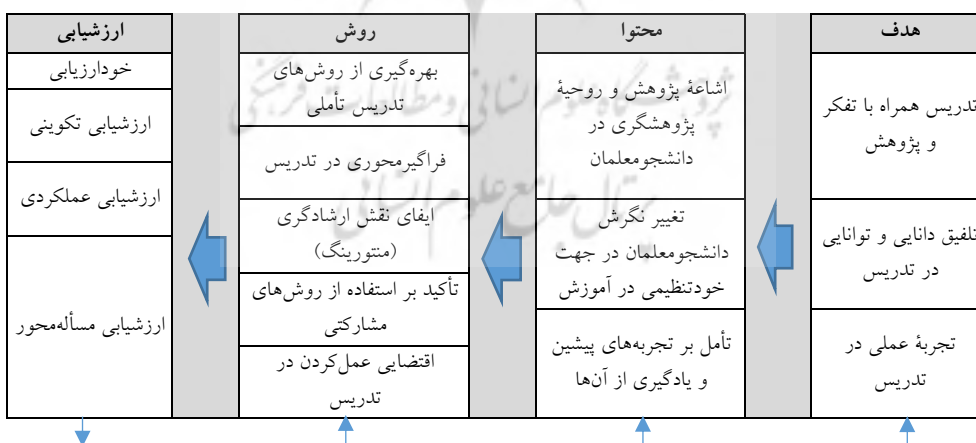
تعداد ۱۰ نفر (۷۱ درصد) از مصاحبه‌شوندگان، ارزشیابی مسأله‌محور را به عنوان روش ارزشیابی در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور مورد توجه و تأیید قرار دادند. به اعتقاد مصاحبه‌شونده شماره

۴ ارزشیابی در کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، مسأله محور بوده و مسائلی که تفکر را به چالش می‌اندازند در اولویت ارزشیابی قرار دارند.

در این راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۹ نیز اعتقاد داشت:

«ارزشیابی بر این اساس است که فرد را با مسأله‌ای مواجه نمایم و ببینیم که آیا این فرد نظیر فردی که به دنبال تحقیق علمی است مراحل نظیر تعریف مسأله، جمع‌آوری اطلاعات، تدوین فرضیه، آزمایش و نتیجه‌گیری را به درستی انجام می‌دهد».

از نظر مصاحبه‌شونده شماره ۱ نیز ارزشیابی در برنامه کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور، باید معیاری برای سنجش قابلیت دانشجومعلم‌ان در انتقال آموخته‌ها به موقعیت جدید و ناشناخته باشد. در مجموع، بر اساس آنچه بیان شد، می‌توان گفت که الگوی برنامه درسی کارورزی مبتنی بر تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان، رویکردی کل‌گرا و همه‌جانبه‌نگر بوده و تربیت فکورانه دانشجومعلم‌ان در اولویت کاری برنامه‌ریزان درسی دانشگاه فرهنگیان قرار دارد. در این فرایند، عناصر برنامه درسی از هدف‌گذاری شروع شده و در یک فرایند تریبی و مرحله به مرحله به محتوا، روش، در نهایت، ارزشیابی ختم می‌یابد. ارزشیابی به عنوان آخرین عنصر، حالت بازخوردگونه داشته و به همه عناصر پیشین بازخورد ارایه می‌کند. این بازخورد، حالت اصلاحی و ترمیمی برای برنامه درسی تدوین شده دارد. این الگو در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. الگوی برنامه درسی کارورزی تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به طراحی و تبیین الگوی برنامه‌داری کارورزی تربیت معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان داد که مواردی از قبیل تدریس همراه با تفکر و پژوهش، تلفیق دانایی و توانایی در تدریس، تجربه عملی در تدریس، و روزآمد کردن تدریس به عنوان اهداف نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان مطرح است. نتایج همچنین نشان داد تدریس همراه با تفکر و پژوهش از اهمیت بالاتری نسبت به بقیه موارد، نزد مصاحبه‌شوندگان برخوردار بوده است.

در راستای افزایش قدرت تحلیل در معلمان، اهتمام به انجام دادن پروژه‌های تحقیقاتی و پژوهش‌محوری از اصول اساسی در دوره‌های کارورزی است. با تکیه بر ظرفیت پژوهش، معلمان رویکرد حل مسأله را در فرایند یاددهی-یادگیری به کار می‌گیرد و از این مسیر موجبات توسعه آموزش را فراهم می‌کند. بهره‌گیری از رویکرد حل مسأله در تدریس سبب می‌شود معلمان از سطوح بالای شناختی بلوم نظیر تجزیه و تحلیل در کار خود استفاده کنند و این امر به ارتقای سطح شناختی در حرفه آن‌ها کمک می‌کند. افزایش قدرت تحلیل معلمان و کاربست آن در تدریس، خود به ارتقای سطح قدرت تحلیل در فراگیران می‌شود (مرتلا، ۲۰۱۲). نتایج این بخش در راستای پژوهش‌های انجام‌شده توسط جعفریان و محمودی (۱۳۹۸)، کرمی، سراجی و معروفی (۱۳۹۶)، سلیمانی و کریمی (۱۳۹۵)، و بشارت و رماهی (۲۰۱۶) است. آن‌ها در پژوهش خود نشان دادند کارآموزی و تجربه تدریس داوطلبین معلمی باید همراه با تفکر و تأمل در تدریس باشد.

یافته‌های تحقیق همچنین، نشان داد اشاعه پژوهش و روحیه پژوهشگری در دانشجومعلمیان، تغییر نگرش دانشجومعلمیان در جهت خودتنظیمی در آموزش، تأمل بر تجربه‌های پیشین و یادگیری از آن‌ها، از موضوعاتی هستند که به عنوان محتوای نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان مطرح هستند. با توجه به اینکه محتوا در راستای اهداف تدوین می‌شود، در نتیجه، در بخش محتوا نیز به مانند اهداف، اشاعه پژوهش و روحیه پژوهشگری در دانشجومعلمیان از اهمیت بالاتری نسبت به بقیه موضوعات در نزد مصاحبه‌شوندگان برخوردار بوده است.

امروزه جامعه نیازمند معلمان خلاق است که فکر و خرد را حاکم بر اعمال و افکار خویش قرار می‌دهند و مشکلات را به گونه ابتکاری از سر راه خود بر دارند. دانش‌آموزان را به داشتن ایده‌های تازه و نو تشویق نند؛ ایده‌هایی که کم و بیش برای خود آن‌ها نو و ابتکاری است. معلم با پذیرش ایده‌های نو، زمینه ابراز آن‌ها را فراهم کنند. معلم به جای بیان مطالب درسی یا ذکر حقایق علمی، باید دانش‌آموزان را به طرح مسائل ترغیب کند. معلم باید به دانش‌آموزان اجازه دهد تا مسائل، نظرات و ایده‌های خود را اعلام کند و این ایده‌ها را روی تخته کلاس درس نوشته و پس از طرح مسائل و ایده‌های خود به آن‌ها اجازه دهد که این مسائل را نقد، بررسی و آزمایش کند. انجام این امور، بیش از هر چیز، نیازمند این است که خود دانشجو معلمان از این مهارت برخوردار باشند.

به منظور پرورش مهارت‌های شناختی دانشجو معلمان در دوره‌های کارورزی، باید مهارت‌های پرسش‌گری را در آن‌ها تقویت کرد. سؤالاتی که سبب برانگیختن تفکر سطح بالا شوند از اهمیت ویژه در این زمینه برخوردارند. شکل‌گیری روحیه پرسش‌گری در معلمان به شکل‌گیری تفکر در فراگیران می‌انجامد که این امر، پایه‌های تدریس موفق را بنا می‌نهد، پرورش مهارت‌های شناختی معلم، لازمه برخورداری میزانی از این مهارت، در زمان جذب می‌باشد. معلم باید توانایی درگیر کردن دانش‌آموزان با موقعیت‌های معماگونه را داشته باشد، برای تحقق این ویژگی، معلم باید آمادگی‌های شناختی از جمله کنجکاوی و جستجوگری را در خود ایجاد کند که از خصیصه‌های معلم فکور است.

یافته‌های این بخش از پژوهش حاضر، همسو با نتایج پژوهش‌های انجام شده توسط علی محمدی و همکاران (۱۳۹۸)، حبیبی آذر و طالبی (۱۳۹۶)، بصیری، میرشاه جعفری و مهرمحمدی (۱۳۹۶)، و توندرا و همکاران (۲۰۱۶) است. آن‌ها در پژوهش خود نشان دادند رشد روحیه پژوهشگری به عنوان موضوع اساسی است که باید به دانشجو معلمان آموزش داده شود.

یافته‌ها در ارتباط با بخش تدریس نشان داد که بهره‌گیری از روش‌های تدریس تاملی، فراگیرمحوری در تدریس، ایفای نقش ارشادگری (متورینگ)، تأکید بر استفاده از روش‌های مشارکتی، و اقتضایی عمل کردن در تدریس به عنوان راهبردهای یاددهی - یادگیری در نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان مورد توجه قرار گرفته است. نتایج همچنین، نشان داد

بهره‌گیری از روش‌های تدریس تأملی از اهمیت بالاتری نسبت به بقیه موضوعات در نزد مصاحبه‌شوندگان برخوردار بوده است.

معلمی که خلاق است، بر فرایند و رشد مهارت‌های شناختی و فراشناختی بیشتر از کسب نمره بهتر تأکید دارد، این معلم روش‌های تدریس فراگیرنده‌محور را مد نظر می‌گیرد، و نوآوری‌های آموزشی چون روش تدریس کاوش‌گری را پیاده می‌کند و خودش را به روش‌های سنتی محدود نمی‌کند. این امر در تدوین برنامه درسی دوره کارورزی همچنان که در یافته‌های پژوهش حاضر بر آن تأکید شده است، مورد توجه اساسی باشد.

اقدام در کلاس همراه با تفکر و پژوهش مستمر، منجر به تولید دانش عملی معلمی خواهد شد و این از شاخص‌های بارز عمل فکورانه است. بدیهی است که تدریس به شیوه شناخت‌گرایی، تنها در صورت برخورداری معلمان از شناخت‌گرایی حاصل می‌شود. دانشجو معلمان باید با اصول نظریه‌های شناختی آشنا بوده و مهارت‌های مرتبط با آن را کسب کنند.

یافته‌های پژوهش علی‌محمدی و همکاران (۱۳۹۸)، حبیبی آذر و طالبی (۱۳۹۷)، و ویسیانا و مایورگا-وگاتو (۲۰۱۳) همسو با نتایج پژوهش حاضر در رابطه با تدریس تأملی و آموزش‌های لازم به دانشجو معلمان در این زمینه است.

یافته‌های تحقیق همچنین نشان داد خودارزیابی، ارزشیابی تکوینی، ارزشیابی عملکردی، و ارزشیابی مسأله‌محور از جمله روش‌های ارزشیابی در نظام کارورزی مبتنی بر معلم فکور در دانشگاه فرهنگیان است. نتایج همچنین نشان داد که خودارزیابی از اهمیت بالاتری نسبت به موضوعات دیگر از سوی مصاحبه‌شوندگان برخوردار بوده است.

خودارزیابی، ارزیابی تکوینی و ارزشیابی مسأله‌محور، همگی بر فکورانه‌بودن جنبه ارزشیابی تأکید دارند که این امر متأثر از اهداف، محتوا و روش‌های یاددهی-یادگیری بوده است. ارزشیابی عملکردی نیز با رویکرد اکتشافی و مبتنی بر پژوهشگری انجام می‌گیرد. در ارزشیابی تکالیفی که برای فراگیران مطرح می‌شود متناسب با رشد سنی و شناختی دانش‌آموزان و سطح توانایی فردی آن‌ها است. تکالیف به گام‌های کوتاه تقسیم شده و در فرایندی از ساده به پیچیده حرکت می‌کند.

در این فرایند ارزشیابی، فرایند کسب دانش مورد التفات ویژه قرار دارد (جی، چنگ و شیباتا، ۲۰۱۰).

نتایج پژوهش حاضر با نتایج تحقیق مرتضوی زاده و نصرافهانی (۱۳۹۶) هماهنگ است. آن‌ها در پژوهش خود دریافتند عدم یادگیری روش‌های ارزشیابی مطلوب از سوی دانشجومعلم، از مهمترین مشکلات درس تمرین معلمی است و باید دانشجومعلم با روش‌های ارزشیابی کارآمد آشنا کرد.

با احتساب اهمیتی که برای تربیت معلم و مؤسسات متولی این امر گفته شد، توجه به برنامه درسی این مراکز و به ویژه دوره‌های کارورزی آن‌ها بسیار اساسی است. در طراحی این دوره‌ها باید دقت کرد که جهت‌گیری این دوره‌ها بر اساس پرورش معلم فکور و خصوصیات باشد که برای این امر در پژوهش حاضر برشمرده شده است. یافته‌های این پژوهش باید در طراحی و بازنگری دوره‌های کارورزی مراکز تربیت معلم به طور ویژه مورد توجه اساسی قرار گیرد. این امر به ارتقای کارآمدی و اثربخشی دانشگاه فرهنگیان به عنوان متولی اصلی تربیت دانشجومعلم در شرایط کنونی بسیار کمک می‌کند.

الگوی حاصل شده در پژوهش حاضر می‌تواند در سیاست‌های خرد نظیر برنامه‌ریزی کلاس درس، و در سیاست‌های کلان نظیر برنامه‌ریزی آموزشی و درسی برای دانشگاه فرهنگیان مورد استفاده سیاستگذاران، متولیان و ذی‌نفعان این دانشگاه قرار گیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- الماسی، حجت‌الله، زارعی زوارکی، اسماعیل، دلاور، علی، و نیلی، محمدرضا (۱۳۹۶). ارزشیابی برنامه درسی کارورزی ۴ در دانشگاه فرهنگیان بر اساس مدل تایلر. *تدریس پژوهی*، ۵(۱)، ۱-۲۴.
- بصیری، بتول، میرشاه جعفری، سیدابراهیم، و مهرمحمدی، محمود (۱۳۹۵). تبیین و اولویت‌بندی مهارت‌های مورد نیاز تدریس در دانشگاه فرهنگیان از دیدگاه صاحب‌نظران و اساتید. *مجله مدیترانه‌ای علوم اجتماعی*، ۷(۳)، ۲۳۰-۲۲۱.
- جعفریان، وحیده، و محمودی، فیروز (۱۳۹۸). پدیدارشناسی تجارب معلمان راهنمای کارورزی از طرح جدید کارورزی در دانشگاه فرهنگیان استان آذربایجان شرقی. *تدریس پژوهی*، ۷(۲)، ۵۴-۶۹.
- جمشیدی توانا، اعظم، و امام‌جمعه، محمدرضا (۱۳۹۵). بررسی تأثیر کارورزی فکورانه در برنامه درسی تربیت معلم بر رشد شایستگی‌های دانشجومعلم. *پژوهش‌های برنامه درسی*، ۶(۱)، ۱-۲۰.
- حبیبی آذر، افسانه، و طالبی، بهنام (۱۳۹۷). اثربخشی رویکرد حل مسئله در آموزش درس کارورزی بر ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای دانشجومعلم. *مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*، ۷(۱۹)، ۳۹-۶۰.
- حداد، شیما، و خروشی، پوران (۱۳۹۵). شناسایی فرصت‌ها و محدودیت‌های درس کارورزی از نظر دانشجویان کارورز دانشگاه فرهنگیان. *مقالات برگزیده نخستین همایش کشوری کارورزی پردیس شهید بهشتی دانشگاه فرهنگیان خراسان رضوی (صص ۶-۴)*، مشهد: تمرین.
- خروشی، پوران (۱۳۹۵). چارچوب نظری آموزش کارورزی مبتنی بر رویکرد ساخت و سازگرایی، *مجموعه مقالات دومین همایش ملی تربیت معلم، اصفهان، اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۵*.
- سلیمانی، عادل، و کریمی، مصطفی (۱۳۹۵). بررسی صلاحیت‌ها و مهارت‌های مورد نیاز مدرسین در توسعه حرفه‌ای کارورزان و کارآموزان دانشگاه فرهنگیان. *همایش کارورزی، کارآموزی، کارآفرینی و توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای، گرگان، اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۵*.

علی محمدی، غلامعلی، جباری، نگین، و نیاز آذری، کیومرث (۱۳۹۸). توانمندسازی حرفه‌ای معلمان در چشم‌انداز آینده و ارائه مدل. *نوآوری‌های آموزشی*، ۱۸(۶۹)، ۳۲-۷.

کرامتی، انسی، و احمدآبادی، زهرا (۱۳۹۶). تبیین دیدگاه مدیران و دبیران دبیرستان‌ها در مورد مشارکت در درس کارورزی؛ یک مطالعه پدیدارشناختی. *پژوهش در تربیت معلم دانشگاه فرهنگیان*، ۱(۱)، ۱۰۱-۱۲۵.

کرمی، زهره، سراجی، فرهاد، و معروفی، یحیی (۱۳۹۶). برنامه درسی روایت‌پژوهی و توسعه حرفه‌ای دانشجویان دانشگاه فرهنگیان طراحی الگو برنامه درسی. *نظر و عمل در برنامه‌ریزی درسی*، ۵(۹)، ۱۰۴-۶۹.

مرتضوی‌زاده، سیدحشمت‌الله، و نصرافهانی، احمدرضا (۱۳۹۶). واکاوی دیدگاه دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در خصوص مشکلات درس تمرین معلمی (کارورزی). *پژوهش‌های تربیتی*، ۳۴، ۷۴-۶۰.

معاونت آموزش و پژوهشی دانشگاه فرهنگیان (۱۳۹۱). *اساسنامه دانشگاه فرهنگیان*، ۱۲-۱.

معاونت آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه فرهنگیان (۱۳۹۳). *مشخصات کلی، برنامه و سرفصل کارورزی دانشگاه فرهنگیان*. تهران: دانشگاه فرهنگیان.

منتظری، اشرف، و غلامی، کلثوم (۱۳۹۵). نقش کارورزی در توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان. *همایش کارورزی، کارآموزی، کارآفرینی و توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای، گرگان، اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۵*.

مهرمحمدی، محمود (۱۳۹۲). *بازاندیشی فرایند یاددهی- یادگیری و تربیت معلم*. تهران: مدرسه.

نامداری پژمان، مهدی، میرکمالی، سیدمحمد، پورکریمی، جواد، و فراستخواه، مقصود (۱۳۹۸). شناسایی مؤلفه‌های اثرگذار در تضمین کیفیت آماده‌سازی دانشجومعلمان در دانشگاه فرهنگیان: مطالعه کیفی، *رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۲، ۳۳-۱.

- Balyer, A., & Ozcan, K. (2014). Choosing teaching profession as a career: Students reasons. *International Education Studies*, 7(5), 104-115.
- Bsharat, A., & Rmahi, R. (2016). Quality assurance in Palestine's Teacher Education Programs: Lessons for faculty and program leadership. *American Journal of Educational Research*, 4(2A), 30-36
- Guey, C. C., Cheng, Y. Y., & Shibata, S. A. (2010). Triarchal instruction model: Integration of principles from behaviorism, cognitivism, and humanism. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 105-118.

- Hanushek, E. A. (2011). The Economic value of higher teacher quality. *Economics of Education Review*, 30(2), 466-479.
- Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning*. Routledge.
- Huntly, H. (2008). Teachers' work: Beginning teachers' conceptions of competence. *The Australian Educational Researcher*, 35(1), 125-145.
- Maynes, N., Mottonen, A. L., & Sharpe, G. (2015). A Comparative Examination of Teacher Candidates' Professional Practicum Experiences in Two Program Models. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 11(1), 42-60.
- Mertler, C. (2012) *Action research: Improving schools and empowering educators*. Sage.
- Messo, M. S., & Panehwar, I. Q. (2013). A comparative study of teacher education in Japan, Germany and Pakistan: Discussion of Issue and literature review. *Asian Journal of Business and Management Sciences*, 1(12), 121-130.
- Suzanne, N. (2015) *The impact of the internship experience on interns self perceived preparedness to teach in a technology rich society: A mixed methods multiple case study*, Doctoral Dissertation, Baylor University.
- Tondeura, J., van Braak, J., Siddiq, F., & Schererc, R. (2016). Time for a new approach to prepare future teachers for educational technology use: Its meaning and measurement. *Computers & Education*, 94, 35-57.
- UNESCO. (2008). *Regional overview: sub-Saharan Africa, for the Education for all global monitoring report 2009: Overcoming inequality: why governance matter*. Available: <http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001784/178418e.pdf> (last checked by the author on the 10th of November 2010).
- Viciana, J., & Mayorga-Vegato, D. (2013). Effect of internships on pre-service teachers conceptions of planning in physical education. *European Scientific Journal Edition*, 9(19), 253-261.